

ԱՐԴՅՈՒՆ ՎԱՐԴԱՆԻ Է ՑԱՇԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒԹՅՄԱՆ ՀԵՂԻՆԱԿԸ

Այս մեծ նմանությունը, որն ունեն Մողդավիայի Յաշ և Քիջնի քաղաքների հայկական եկեղեցների հատակագծային և ծավալա-կառուցվածքային առանձնահատկությունները և այն, որ եկեղեցների մերակառուցման աշխատանքները կատարվել են համարյա միաժամանակ, պահճան ատաշինը 1803 թվականին¹, իսկ երկրորդը՝ 1804 թվականին, մեզ համար հիմք է հանդիսանում ենթադրելու, որ այդ եկեղեցների վերակառուցող ճարտարապետը հանդիսացել է մի փարավոն, բայց մեզ՝ Վարդանը, որի անունը նշշված է Քիջնի հայկական եկեղեցու 1804 թվականի արձանագրության մեջ: Հետաքրքրական է նաև այն փաստը, որ Վարդանը եղել է, բայց արձանագրության, Յաշ քաղաքի բնակիչ, փաստ, որն ավելի հայկական է դարձնում մեր այս ներառությունը: Անս այդ արձանագրությունը (նկար 1ա և 1ը):

Այսպիսով և մակի, և մրուի կազմի մեջ մտնում են բուն դամիճները, որոնց արևելյան մասը վերջանում է մեծ, կիսակոր խորաններով (ապահովով), զանգակատներով, երանց արևմտյան մասում, քառակույթ հատակագծերով հարավային այն գալիքները և նոյնանձան սենյակները, բորսիսային պատերին կից (նկար 2 և 3):² Հետաքրքրական է այն, որ քացի

կոմպոզիցիոն նմանությունից այս եկեղեցները կրում են նաև այն առանձնահատկությունները, որ շենքների մասից ունեն նամարյա նոյն մակերեսներն ու կազմերը: Այս տևականություն նարավային գալիքները կարծիք թե չեն տարրելում մեկը մրությունից: Զնայած որ նրանիս ամենամեծ մակերեսները նակերեսները տարրել են, այնուամենայնիւ աշքի են ընկնում բրածով, որ իրենց պատերի մեջ կամ նոյն քանակությամբ և տևողությամբ խորշեր:

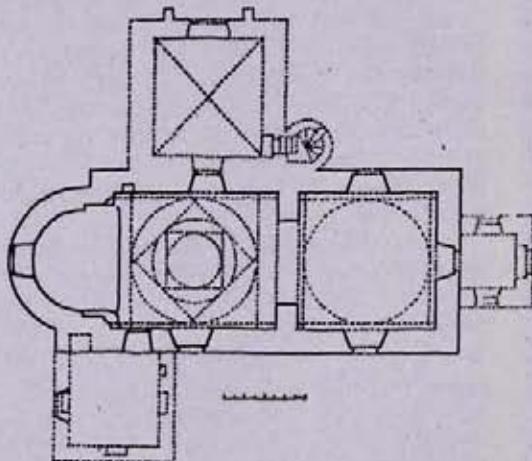
Եկեղեցների արագի մասերի տեղադրումը որոշ չափով բացատրում է նոյնանձան կառուցվածքային լուծումները Այսպիս օրինակ, նարավային գալիքները ծածկված են խաչաձև բաղերով: Այսուղի անհրաժեշտ է նշել այն, որ բաղերի շորու կողմերի ծանրությունը նախարարաչափ տարածվելու համար անհրաժեշտություն կազմունքի չորրորդ պատր չկառուցել եկեղեցու նարավային պատին կից՝ սահմանափակով այն մի քարակ շերտի քարապատումով, որի վրա է նենակած այդ քարերի շորորդ կողմերը:

Եթե ընդունենք մեր այս ներառությունը, որ Յաշի և Քիջնի հայկական եկեղեցների վերակառուցման աշխատանքների նեղինակը եղել է Վարդանը, ապա իրավացի կիմներ ներակացնելու, որ Վարդանը հանդիսացել է Յաշի երևանի վարպետներից մեկը և, հականարար, նաև ողջ Մողակիայի, ԺԼ դարի վերջի և ԺԹ դարի սկզբի: Սա մեզ տպիս է հիմք հնարադրելու, որ անկանած պատին շինարար վարպետի գործունությունը չէր կարող սահմանափակվել միայն այս երկու եկեղեցների վերակառուցմներով: Չատ հայկական է, որ Վարդանին պատկա-

¹ Հան Պապայան, Հայերը Մողդավիայում և Բուգավինում, Թիֆլիս, 1911, էջ 222:

² G. Balș, Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, București, 1933, էջ 60; A. Тораманян, Строительные надписи и архитектура армянской церкви в Кишиневе, Кишинев, 1971.

Նկար 1ա. Քիշնևի Բայկական եկեղեցու
առձանագրությունը (1804 թ.)

Ննար 2. Յաշի Բայկական և կենեցու Բատօնակագիծը Նկար 3. Քիշնովի Բայկական և կենեցու Բատօնակագիծը

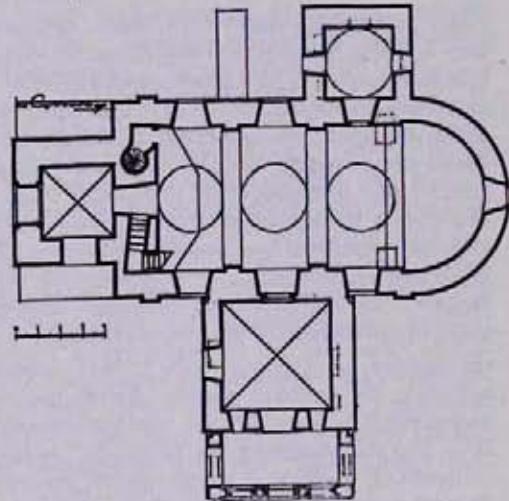
Առաջ են առաջ այլ շնորհեր, որոնք կառուցված լինեն մամաձայն Երա Բախազծի, և որոնք մինչև այժմ Բայտոնի շեն մեռապուող Աթրիս:

Մրդավիահի Բայկալան Բուշաբճաների ուսում-
Ասախրոյթունը Բնարավայրորոյթուն տվեց մեզ նաև
տեսելող Աժմանորոյթ Թաշի և ոռմազ ու Բայկալան
և կենցեղների արտաքին գեղարվեստական լուծման
մեջ: Համաձայն Մրդավիահի Բայերի պատության
գիտուկ Քր. Քոյլավի տեղեկորյուցների, ոռման և
կենցեղին Վերակառուցվել է 1868 թվականին: Այս ե-
կենցեղների այսահին ճարտարապետական Անդրաշ-
նակ Ներպերի ընթանուր Յմանությունը ապացուցում

DEPARTMENT OF EDUCATION AND CULTURE, EPA & CEDAR
EXHIBITION SOCIETY UNPREDICTABLE EXHIBITIONS
A CONTEMPORARY SHOW +/- UNPREDICTABLE NUMBERLESS
INTERIORS BY DESIGN +/-

ԱՐՄԵՆԻԱՆ ԱՐԴ ԽՈՍՔԻ ՏՈՒՐԿԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՐԴ ԽՈՏՔԻ ՏՈՒՐԿԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ
ԱՐԴ ԽՈՏՔԻ ՏՈՒՐԿԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Նկար 1ը. Քիշնևի բազկական եկեղեցու
առձանագրությունը (1804 թ.) վերծանված

է, որ անկախած Ցաջի Բայկալան եկեղեցու վերատառորդությունը ունամ եկեղեցու մեջ Բանտիսանուն է՝ վեպանին անհօգության առեկույթան սրբազնությունը:

Այսպիսում, Սոլյալիայի հայ շինարարների շարքին, որոնք կարողացել են իրականացնել իրենց ստեղծագործական մտահիւացումները, օգտագործելով նաև Սոլյալիայի և հարևան ժողովուրդների ճարտարապետության լավագույն ավանդույթները, արձանի կերպով դասվում է նաև Յաշի հայ Վարդան Վարպետը:

Ա. ԹՈՐՎԱՆՅԱՆ